

РОЗДІЛ II

Економіка й управління національним господарством

УДК 336:331.1

Карлін Микола,
доктор економічних наук, професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
професор кафедри фінансів,
м. Луцьк; ORCID ID 0000-0002-1421-1066
e-mail: karlin.lutsk@gmail.com

Кошкіна Катерина,
аспірантка кафедри фінансів,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк; ORCID ID 0000-0002-6057-2313
e-mail: ekateryna.1987.az@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-04-17-23>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

В статті аналізуються особливості здійснення публічних закупівель в Україні та їх відповідність нормативам ЄС, чинники, які впливають на їх ефективність; проблеми, які існують в Україні при проведенні тендерних закупівель; права та обов'язки контролюючих структур країни в царині здійснення публічних закупівель; фінансова відповідальність учасників тендерних закупівель. Проаналізовано й зміни, які відбулися у здійсненні цих закупівель після запровадження в 2020 р. нової редакції Закону України «Про публічні закупівлі».

Ключові слова: публічні фінанси, тендерні закупівлі, Європейський Союз, Польща, Україна.

Карлін Николай,
доктор экономических наук, профессор,
Волынский национальный университет имени Леси Украинки,
профессор кафедры финансов,
г. Луцк

Кошкина Екатерина,
аспирантка кафедры финансов,
Волынский национальный университет имени Леси Украинки,
г. Луцк

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПУБЛИЧНЫХ ЗАКУПОК В УКРАИНЕ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

В статье проанализированы особенности осуществления публичных закупок в Украине и их соответствие нормативам ЕС, факторы, влияющие на их эффективность; проблемы, которые существуют в Украине при проведении тендерных закупок; права и обязанности контролирующих структур страны в области осуществления государственных закупок; финансовая ответственность участников тендерных закупок.

Проанализированы и изменения, которые произошли в осуществлении этих закупок после вступления в силу в 2020 г. новой редакции Закона Украины «О публичных закупках».

Ключевые слова: публичные финансы, тендерные закупки, Европейский Союз, Польша, Украина.

Mykola Karlin,
Doctor of Economic Sciences, Full Professor,
Volyn National University named after Lesya Ukrainka,
Head of the Department of Finance,
Lutsk

Kateryna Koshkina,
graduate student of the Department of Finance,
Volyn National University named after Lesya Ukrainka,
Lutsk

PECULIARITIES OF PUBLIC PROCUREMENT DEVELOPMENT IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

The article analyzes the features of public procurement in Ukraine and their compliance with EU standards; factors that affect their effectiveness; problems that exist in Ukraine when conducting tender procurement; rights and responsibilities of the country's controlling structures in the field of public procurement. The purpose of the article is to reveal the features and problems of public procurement in Ukraine and identify ways to overcome them. Accordingly, the objectives of the article are to substantiate the directions of reforming the mechanism of public procurement in Ukraine, taking into account the experience of EU countries; identification of financial features of public procurement after the entry into force of the new version of the Law of Ukraine "On Public Procurement"; study of forms of financial responsibility of public procurement participants in Ukraine and their effectiveness.

Public procurement is an important tool for regulating supply and demand for specific types of products, as they are the purchase of goods, works and services from the state and local budgets. Due to this, it is important to achieve efficient use of budget funds allocated for public procurement in Ukraine, which is not happening yet. Therefore, to increase the transparency and efficiency of the use of these funds in our country, it is advisable to study the experience in this matter of EU member states, especially Poland.

An in-depth analysis of the experience of public procurement in the EU will reveal effective approaches to their implementation in Ukraine, as the main task of reforming public procurement in our country is to implement an effective system in accordance with the principles and approaches used by EU countries. efficiency and transparency of the procurement procedure.

It is also necessary to analyze the changes that have taken place in public procurement after the introduction in 2020 of a new version of the Law of Ukraine "On Public Procurement", as along with the positive aspects are negative, which is manifested in the existence of corruption schemes in tenders. In addition, it is important to identify possible negatives in cooperation with the EU in the introduction of a localization mechanism in Ukraine for tender procurement.

Keywords: public finance, tender procurement, European Union, Poland, Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними проблемами. Публічні закупівлі є вагомим інструментом регулювання попиту та пропозиції на конкретні види продукції, оскільки являє собою придбання товарів, робіт і послуг за кошти державного бюджету. В силу цього важливо добитися ефективного використання бюджетних коштів, виділених на державні закупівлі в Україні, чого поки не відбувається. Для підвищення прозорості та ефективності використання цих коштів у нашій країні доцільно дослідити досвід в цьому питанні країн-членів ЄС. Проведення тендерних закупівель в Україні вимагає дотримання норм і правил, зафіксованих в Угоді нашої країни про асоціацію з ЄС, чого поки не вдається досягнути. Крім того, необхідно забезпечити підвищення відповідальності всіх їх учасників, оскільки від їх належної роботи залежить ефективність використання публічних фінансів у нашій країні. Треба також враховувати і той факт, що щорічний обсяг публічних закупівель в Україні вже перевищує 600 млрд грн. Тому важливо не допускати порушень тендерних закупівель та

максимально наблизити їх механізм до норм ЄС, чого поки не вистачає в Україні, хоча певні позитивні зміни в цьому процесі вже відбуваються. Зокрема, позитивом здійснення публічних закупівель в Україні є те, що вони проводяться в онлайн режимі, учасникам надається спрощений пакет документів для участі в тендерних закупівлях, існує відкритість даних про оголошені закупівлі та виконані договори тощо. Водночас, при проведенні тендерних закупівель поки не вдалося подолати корупцію та хабарництво, що завищує їх вартість та змушує державні контролюючі органи шукати нові форми контролю за учасниками тендерних закупівель. Зокрема, в кінці 2019 р. Антимонопольний комітет України (АМКУ) розкрив змови у п'яти торгах, проведених Укрзалізницею, та наклав штрафи на їх учасників на суму 60,8 млн грн. Так, у чотирьох торгах на закупівлю вікон, ящиків та інших запасних частин для пасажирських вагонів брали участь дві компанії, що призвело до узгодженості їх дій та до викривлення результатів торгів. Це призвело до накладення на них штрафу в розмірі 55 млн грн. Подібним чином діяли й дві інші компанії, які брали участь у закупівлі запасних частин для тепловозів серії «ЧМЗ». Тому вони були оштрафовані на 5,8 млн грн. Загалом, Українському уряду доцільно звернути особливу увагу саме на здійснення аналітичного моніторингу всієї сфери публічних закупівель, особливо в умовах суттєвих змін в системі. Зокрема, це стосується важливості певних індикаторів саме ефективності публічних закупівель, які далеко не завжди вимірюються економією на ціні, оскільки в країнах ЄС беруться до уваги витрати на товар протягом життєвого циклу, чого поки в Україні не дотримуються при проведенні тендерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З кожним роком все більше зарубіжних та українських вчених і практиків шукають нові підходи до вирішення проблем підвищення фінансової ефективності публічних закупівель. Значний позитивний досвід в цьому питанні нагромаджено в країнах ЄС, який важливо використати в Україні. Теоретичні та методологічні основи публічних закупівель у країнах світу та в Україні дослідили такі зарубіжні та українські вчені, як: Г. Азаренкова, А. Бойер, А. Буряченко, В. Виговська, В. Геєць, Д. Гелбрейт, Т. Жибер, Д. Кауфман, Н. Конащук, М. Крупка, І. Луніна, О. Мельник, В. Міняйло, В. Смирчинський, І. Стефанюк, Дж. Стігліц, Н. Ткаченко, Ю. Фалко, В. Федосов, Г. Харченко, А. Хайнеман, А. Храмкін, В. Чабан, І. Чорна, І. Чугунов, Р. Шаппер та інші. Водночас, поглиблений аналіз досвіду проведення державних закупівель в країнах ЄС дозволить виявити ефективні підходи до їх здійснення й в Україні, оскільки основним завданням реформування сфери публічних закупівель у нашій країні є впровадження ефективної їх системи відповідно до принципів і підходів, які застосовуються країнами Євросоюзу, що має забезпечити фінансову ефективність та прозорість процедури закупівель.

Мета та завдання статті. Метою статті є розкриття основних особливостей та проблем здійснення публічних закупівель в Україні і виявлення шляхів їх подолання. Відповідно, завданнями статті є обґрунтування напрямів реформування механізму здійснення публічних закупівель в Україні з урахуванням досвіду країн ЄС; виявити фінансові особливості здійснення публічних закупівель після вступу у дію нової редакції Закону України «Про публічні закупівлі»; дослідити форми фінансової відповідальності учасників публічних закупівель в Україні та їх ефективність.

Викладення основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. В Україні поки не вдалося реалізувати вимоги міжнародних організацій до прозорого здійснення публічних закупівель та подолання корупції при їх проведенні, хоча в це законодавство вносяться відповідні зміни [1]. Зокрема, в кінці 2019 р. Антимонопольний комітет України (АМКУ) розкрив змови у п'яти торгах, проведених Укрзалізницею, та наклав штрафи на їх учасників на суму 60,8 млн грн. Так, у чотирьох торгах на закупівлю вікон, ящиків та інших запасних частин для пасажирських вагонів брали участь дві компанії, що призвело до узгодженості їх дій та до викривлення результатів торгів. Це призвело до накладення на них штрафу в розмірі 55 млн грн. Подібним чином діяли й дві інші компанії, які брали участь у закупівлі запасних частин для тепловозів серії «ЧМЗ». Тому вони були оштрафовані на 5,8 млн грн. Ці та подібні випадки ускладнюють отримання нашою країною необхідних кредитів та допомог від МВФ, Євросоюзу, інших міжнародних організацій, що особливо важливо для нашої країни сьогодні для подолання наслідків пандемії коронавірусу. Тому необхідно добиватися максимальної ефективності від їх проведення, мінімізуючи існуючі недоліки. До останніх фахівці відносять наступні [2, с. 1]: корупція, недосконале правове регулювання

кваліфікаційного відбору постачальників, низький професійний рівень державних замовників. приділення незначної уваги фінансовій спроможності позичальників, перевага критерію ціни при виборі переможця торгів, тривала процедура проведення тендерів, недостатнє забезпечення офісною технікою та мережею Інтернет для роботи з системою «Прозорро». Крім того, зазвичай на посадову особу бюджетної організації додатково покладаються обов'язки з проведення публічних закупівель, а це великий та відповідальний обсяг роботи, і не всі державні установи мають можливість оплатити навчання своїм спеціалістам. Тому в органах місцевого самоврядування було б доцільним створити централізовані закупівельні організації (далі - ЦЗО) які б організовано проводили закупівлі по певних напрямках на всі виконавчі органи місцевої влади. Так, у Луцькій міській раді, станом на сьогодні, в кожного департаменту є окремі тендерні комітети або уповноважені особи, які виконують не лише закупівельні функції, а й свої основні завдання. Тому створення таких ЦЗО в органах місцевого самоврядування значно зекономить кошти місцевого бюджету на навчання діючих спеціалістів, а введення штатних одиниць вузького профілю дозволить мінімізувати помилки та забезпечить якісне проведення тендерів.

Важливість посилення фінансової відповідальності учасників публічних закупівель в Україні багато в чому пояснюється тим, що вони поки допускають суттєві зловживання при проведенні тендерів. Серед них [2, с. 7]: поділ предмету публічної закупівлі на окремі лоти для уникнення проведення конкурсних торгів; встановлення в документації на проведення тендерів дискримінаційних вимог щодо окремих учасників, що підриває конкурентні умови при їх проведенні; відхилення переможців торгів за формальними ознаками тощо. Тому в Україні необхідно максимально використати досвід країн ЄС у проведенні публічних закупівель, передусім досвід Польщі [3]. З 2004 року, коли Польща вступила до ЄС, порядок здійснення закупівель регулюється Законом Польщі «Про публічні закупівлі», який був адаптований до відповідних директив ЄС щодо державних закупівель (№2014/24/UE, №2014/25 UE), останні зміни були внесені у 2016 році. В Законі визначаються всі загальні норми сфери публічних закупівель, роль і функції Агентства публічних замовлень, контрольні та інші повноваження державних органів у сфері закупівель. Дія Закону поширюється на закупівлі, що перевищують 30 тисяч євро. Встановлені також межі для обов'язкового проведення міжнародних тендерів (з публікацією у спеціальному електронному бюлетені ЄС), відповідно 418 тис. євро (нові вартісні межі ЄС з 2016 року) для товарів і послуг та 5 млн. 225 тис. євро – для робіт. Суб'єктами, на які поширюється дія Закону, є як державні органи та установи і організації, що фінансуються з бюджету Польщі, так і підприємства, що діють в окремих визначених Законом секторах (комунальні послуги, газо-, електропостачання тощо).

Польське Агентство публічних замовлень здійснює як моніторинг формального дотримання вимог закону у процедурах закупівлі, так і макро моніторинг функціонування всієї системи державних закупівель Польщі, на що Українському уряду доцільно звернути особливу увагу [4]. Вища палата контролю Польщі та її регіональні підрозділи здійснюють контроль публічних закупівель переважно після укладення договору, що не обмежує можливості Палати контролю щодо перевірок закупівель і у період їх проведення, а аудит публічних закупівель може здійснюватися на будь-якій стадії закупівлі, що також важливо врахувати в Україні. Обов'язковому контролю підлягають закупівлі, що фінансуються чи спів фінансуються за рахунок коштів ЄС, що дорівнюють чи перевищують 10 млн. євро (при закупівлі товарів чи послуг) та 20 млн. євро (для робіт).

Питання фінансової відповідальності у Польщі регулює спеціальний Закон «Про порушення бюджетної дисципліни». У ньому передбачено такі види фінансового покарання: попередження; догана; грошовий штраф; заборона виконувати функції посадовою особою. Якщо у вигляді покарання визначається догана, то особа протягом терміну покарання не має права отримувати премії, інші заохочувальні виплати, а якщо накладається лише попередження, то премія може бути виплачена. Інформація про виявлені правопорушення у фінансовій сфері від Вищої палати, регіональних палат, Агентства публічних замовлень направляється до вищезгаданих спеціально уповноважених при Міністерстві фінансів Польщі, які визначають міру відповідальності.

Нова редакція Закону України «Про публічні закупівлі», яка почала діяти з 19.04.2020 р., у значній мірі базується на досвіді країн ЄС з їх проведення. Вона частково вирішила проблеми проведення тендерних закупівель в Україні, але деякі з них ще вимагають пошуку адекватних

сьогоденню шляхів вирішення. Особливо це проявилось при проведенні публічних закупівель товарів та послуг, призначених для боротьби з наслідками коронавірусу в 2020 р., частина яких проводилася за спрощеною процедурою і характеризувалася певними фінансовими порушеннями. Не все ідеально проходить й при здійсненні публічних закупівель для оборонної сфери, на що постійно вказують українські ЗМІ.

Складною проблемою донедавна було зростання кількості скарг, поданих до АМКУ щодо результатів тендерних торгів з боку недобросовісних їх учасників (в 2018 р. – 7786 скарг, в 2019 р. – 11147 скарг), які прагнули не допустити до цих торгів «небажаних» учасників [5, с. 8]. Нова редакція Закону України «Про публічні закупівлі» призупинила цей негативний процес, оскільки в тендерних закупівлях стали використовувати такі нові елементи, як: аномально низька ціна тендерної пропозиції, електронний каталог, технічна специфікація до предмета закупівлі, пропозиція спрощеної закупівлі тощо, що не дозволяє подавати необґрунтовані скарги на результати тендерних закупівель. Проте треба взяти до уваги зауваження експертів щодо проблеми визначення аномально низької тендерної пропозиції. Тому поки не зрозуміло, як саме функціонуватиме механізм протидії ціновому демпінгу через право замовника відхилити подібну пропозицію. В цьому плані позитивним моментом є запровадження частково автоматизованих електронних аукціонів, які дозволяють знизити адміністративні витрати покупців та продавців, а також трансакційні витрати бюджетів загалом. Зменшення таких витрат є вагомим додатком до економії на зниженні ціни упродовж електронного аукціону і є вагомим чинником сучасної моделі електронних публічних закупівель [6, с. 66].

Заслугує на увагу норма вказаного вище Закону України щодо обов'язкового використання системи «Прозорро» для державних закупівель вартістю понад 50 тис. грн., що знизило поріг безтендерних закупівель в чотири рази. Це, на наш погляд, значно зменшить прояв корупційних проявів при їх проведенні. Закупівлі від 50 тис грн проводитимуться через процедуру спрощеної закупівлі, що триває до 10 днів, не передбачає тендерної документації та відбувається при наявності хоча б одного учасника. Водночас, на наш погляд, важливо враховувати щорічну інфляцію при визначенні мінімального порогу при проведенні тендерних закупівель, оскільки сума в 50 тис грн є достатньо низькою, а в перспективі за неї можна буде придбати тільки невелику кількість товарів (послуг) для бюджетних установ. Позитивом нової редакції Закону є й те, що тепер буде враховуватися не лише початкова вартість товару, виставленого на тендер, але й інші витрати на нього протягом вартості життєвого циклу товару, що відповідає європейському підходу до здійснення тендерних закупівель. Також додається новий кваліфікаційний критерій – наявність фінансової спроможності учасника, який підтверджується його фінансовою звітністю.

Суттєво підвищуються штрафні санкції до службових осіб у разі порушення порядку визначення предмета закупівлі та інших умов проведення тендеру. Так, штраф у розмірі 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (НМДГ) накладається на службових осіб та уповноважену особу у разі: порушення порядку визначення предмета закупівлі; при несвоєчасному наданні чи неподанні роз'яснень щодо змісту тендерної пропозиції; при перевищенні межі розміру забезпечення тендерної пропозиції згідно з законом; при неоприлюдненні чи при порушенні строків оприлюднення інформації про закупівлі; при ненаданні інформації, документів у випадках передбачених законом; при порушенні строків розгляду тендерної пропозиції; при невідповідності тендерної документації вимогам законодавства. Зросли й штрафи, що будуть накладені на керівників замовника за укладення договорів купівлі товарів та послуг без проведення тендеру. Він тепер складає від 200 НМДГ. Посилена відповідальність службових осіб замовника й за невиконання рішень АМКУ, який є органом оскарження результатів тендерних закупівель. У цьому випадку на керівника замовника буде накладено штраф в розмірі від 2000 до 5000 НМДГ.

Позитивом стало й те, що тепер можна відхилити тендерну пропозицію учасника чи відмовити йому в участі в переговорній процедурі за певних умов. До них відносяться наступні: учасник має заборгованість зі сплати податків і зборів (за винятком окремих обставин); замовник мав негативний досвід співпраці з учасником протягом останніх трьох років тощо. Водночас, коли учасник ужив заходи щодо розстрочення чи відстрочення заборгованості зі сплати податків та зборів, він може бути допущеним до тендерних процедур.

Дуже серйозною проблемою поки залишається не завжди обґрунтоване втручання судових органів в організацію тендерних закупівель. Зокрема, ТОВ «Хозхімсервіс» та ТОВ «Леман-Бетон», між якими АМКУ встановив змову та заборонив участь в тендерних закупівлях, зупинили це рішення в суді та виграли тендери на суму майже 500 млн грн. Так, 4 травня 2020 р. відділення АМКУ Донецької області встановило порушення цих фірм на тендері «Полтавагазвидобування», оскільки компанії змовилися між собою не конкурувати. Внаслідок цього державний контракт на загальну суму 70 млн грн отримало ТОВ «Хозхімсервіс». Водночас, ТОВ «Хозхімсервіс» та ТОВ «Леман-Бетон» мали засновників та працівників, які є родичами, здійснювали діяльність за однією адресою і з одних ІР-адрес, надавали один одному безвідсоткову фінансову допомогу тощо, що повинно було призвести до зняття їх з тендерних торгів, але цього не відбулося. Цей і подібні приклади не є поодинокими, що вимагає належного реагування відповідних державних контролюючих органів.

Негативно може позначитися на співпраці з ЄС норма прийнятого у першому читанні восени 2020 р. законопроекту № 3739 про локалізацію в державних закупівлях, оскільки він суперечить Угоді про асоціацію України з ЄС [7]. На наш погляд, щоб зняти існуючі суперечності з ЄС, у нашій країні було б доцільним створювати спільні підприємства з підприємствами країн Євросоюзу у важливих для України галузях та дозволяти їм приймати участь у тендерних закупівлях. Інакше дії української влади будуть розглядатися керівництвом ЄС як протекціоністські та можуть призвести до припинення дії Угоди про асоціацію України з ЄС та припинити так званий «безвіз».

Висновки та пропозиції. Введення в дію нової редакції Закону України «Про публічні закупівлі» в 2020 р. дозволило суттєво підвищити їх ефективність, але не в повній мірі знизило корупційні ризики при їх проведенні. Загалом, запровадження нових підходів щодо посилення відповідальності учасників тендерних закупівель згідно нової редакції Закону України «Про публічні закупівлі» вимагає аналізу їх ефективності та своєчасного реагування на можливі проблеми, які виявить практика. Все це дозволить добитися підвищення ефективності публічних закупівель в Україні та посилить фінансову відповідальність їх учасників. Одним із напрямів удосконалення публічних закупівель в Україні могло б стати щорічне підвищення їх нижнього порогу на рівень запланованої інфляції.

В органах місцевого самоврядування було б доцільним створити централізовані закупівельні організації (далі - ЦЗО) які б організовано проводили закупівлі за певними напрямками для всіх виконавчих органів місцевої влади. Створення таких ЦЗО значно зекономить кошти місцевого бюджету насамперед на навчання діючих спеціалістів, а також підвищить ефективність проведення публічних закупівель. Необхідно також створити організацію яка буде проводити навчання спеціалістів з тендерних закупівель на місцях безкоштовно, оскільки за їх діяльністю здійснюється постійний моніторинг з боку контролюючих органів, прокуратури, громадських організацій.

Важливо наблизити механізм здійснення публічних закупівель в Україні до вимог ЄС, що дозволить нашій країні в майбутньому ставити питання щодо вступу в цю організацію. Тому вимагає узгодження з керівництвом ЄС механізму локалізації виробництва при тендерних закупівлях в Україні, який не відповідає умовам Угоди про асоціацію нашої країни з Євросоюзом. Виходом з цієї ситуації могло б стати створення в Україні спільних підприємств, які б могли приймати участь у тендерних закупівлях у нашій країні, особливо в рамках децентралізації.

Джерела та література

1. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року №922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/922-19> (дата звернення: 10.10.2019)
2. Конашук Н. Е. Фінансовий контроль у сфері публічних закупівель. Автореф. дис. к. е. н. за спеціальністю 08.00.08. – гроші, фінанси і кредит. Київ. КНЕУ. 2019. 21 с.
3. Карлін М. І., Кошкіна К. С. Здійснення публічних закупівель в Польщі: досвід для України. *Економічний часопис СХУ*. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. № 4 (20). С. 121-127.
4. Яременко С. Контроль публічних закупівель. Досвід для України. URL: <https://dozorro.org/blog/kontrol-publicnih-zakupivel-dosvid-polshi-dlya-ukrayini> (дата звернення: 15.10.2019)
5. Фефелов О. Тотальне оскарження – стан. *Дзеркало тижня*. 2020. 19 липня. С. 8.

6. Азаренкова Г., Буряченко А., Жибер Т. Антикорупційна ефективність у публічних закупівлях. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. Харків. 2020. Том 2. № 33. С. 66-73.
7. Канцир В. Курс на протекціонізм: чи може локалізація врятувати українських виробників. <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/09/7/664779/>

References

1. Pro publichni zakupivli. Zakon Ukrainy (25.11.2015). [About public procurement] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/922-19> [in Ukrainian].
2. Konashchuk N. E. (2019). Finansovuj kontrol u sferi publichnyh finansiv [Financial control in the field of public procurement] Avtoref. dys. k. e. n. K. KNEU. 21 s. [in Ukrainian].
3. Karlin M. I., Koshkina K. O. (2019). Zdijsnennia publichnyh zakupivel v Polshe: dosvid dlja Ukrainy [Public procurement in Poland: experience for Ukraine.]. *Ekonomichnyj chasopys SNU - SNU Economic Journal*. 4, 121-127. [in Ukrainian]
4. Iaremenko S. (2019). Kontrol publichnyh zakupivel. Dosvid dlja Ukrainy [Public procurement control. Experience for Ukraine] URL: <https://dozorro.org/blog/kontrol-publichnyh-zakupivel-dosvid-polshi-dlya-ukrayini> [in Ukrainian].
5. Fefelov O. (2020). Totalne oskarzhennia – stan [Total appeal - condition]. *Dzerkalo tyzhnia – Mirror of the week*, 19,7. [in Ukrainian].
6. Azarenkova G., Buriachenko A., Zhyber T. (2020). Antykorupcijna efektyvnist u publichnyh zakupivliah [Anti-corruption efficiency in public procurement]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemyteorii ta praktyky - Financial and credit activities: problems of theory and practice* 2,33. [in Ukrainian].
7. Kancyr V. (2020). Kurs na protekcionizm chy zmozhe lokalizacia vriatuvaty ukrainykyh vyrobnykyv [Course on protectionism: can localization save Ukrainian producers]. <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/09/7/664779/>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.10.2020 р.